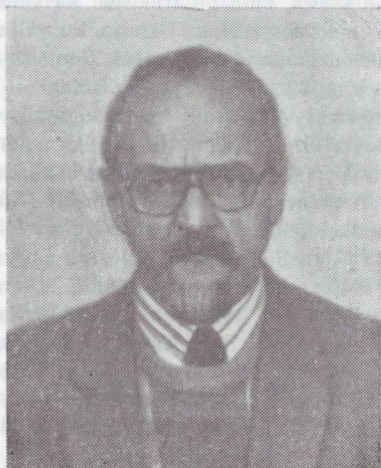

Peeter Tulviste 50

28. oktoobril 1995 sai Tartu Ülikooli rektor Peeter Tulviste viiekümneaastaseks. Eesti psühholoogia ajaloo taustal pole see muidugi eriline vanus: kaks suurt Eesti psühholoogi, Konstantin Ramul ja Teodor Künnapas, jõudsid oma doktorikraadini alles kuuekümnenda eluaasta künnisel.

Inimesel, kes lõpetas 1964. aastal Eestis keskkooli ja tahtis õppida psühholoogiat, ei olnud tegelikult muud valikut kui minna Venemaale. See ei olnud sugugi paha. Psühholoogia oli impeeriumis just ellu ärkamas ja Moskva Ülikoolis, kuhu Peeter Tulviste õppima asus, oli piisavalt palju suuri nimesid: Leontjev, Luria, Sokolov, Zeigarnik jt. Kahtlemata oli nende seas kõige säravam teadlaseisikus Aleksandr Luria, kelle neuropsühholoogilised uurimused olid toonud talle maailmameine. Loodusteaduslikuma psühholoogia poole kaldus Luria pigem olude sunnil. Tema varasemad huvid olid aga otseselt seotud tema vaimse mentori Lev Vögotski ideedega inimese psüühika kultuurilisest tingitusest. Nende ideede kontrollimiseks pakkus ahvatlevaid võimalusi kogukondlik ja kirjaoskamatu Kesk-Aasia, kuhu 1931.

aastal saadeti ekspeditsioon, mida juhtis Luria. Selle uurimisreisi materjalid pidid ootama üle 30 aasta soodsamaid aegu, enne kui need 1974. aastal avaldati. Sunnitult poolelijäänud teema uurimist jätkaski Peeter Tulviste. Eesti lugeja tunneb uuringu tulemusi eeskätt Peeter Tulviste raamatu põhjal «Mõtlemise muutumisest ajaloos» (Valgus, Tallinn, 1984), mille kõige värvikamateks lehekülgedeks on kirjeldused Peeter Tulviste juhitud uurimisretkedest usbekide juurde Kesk-Aasiasse ja nganassaanide juurde Taimõri poolsaarel. Need psühholoogialased väliuurimised saidki aluseks Peeter Tulviste doktoritööle, mille ta kaitses 1987. aastal Moskva Ülikoolis. Töö ise ilmus järgmisel aastal monograafiana Tallinnas kirjastus «Valguse» väljaandel. Ülemaailmsesse ringluse jõudsid need tulemused monograafia ingliskeelse tõlke vahendusel (Tulviste, P. «Cultural-Historical Development of Verbal Thinking: A Psychological Study». Nova Science, Commack, N. Y., 1991).

P. Tulviste arendatava teooria peamine sõnum on selles, et inimtõtlemine on aja jooksul muutunud ja jääbki muutuma, kui kultuur ja inimese tegevused selles jäävad muutuma. Mõtlemise ja mitte ainult mõtlemise iseärasusi on võimalik seletada kultuuriloo kaudu, millest mõistust laenab endale vahendid. Sellise arvamuse vaimne sugulus Tartu semiootika koolkonna ja Juri Lotmani kultuuriteooriaga on üsna ilmne. Tartus tehtava psühholoogia üks iseloomulikke jooni on alati olnud katseline lähenemine. Moodsa psühhiaatria looja Emil Kraepelin tõi eksperimenteerimise vaimu Tartusse ja siit on see imbutunud valdkondadesse, mis on katselist lähenemist seni peljanud. Kaunis näide on P. Tulviste animismi uuringud. Tihti on imestatud, miks lapsed peavad elusaks asju, mis täiskasvanute arvates seda ei ole. P. Tulviste näitas elegantse uurimusega, et laste animism pärineb hoopis

täiskasvanute enda kõnest, kes õpetavad, et puud ei tohi lüüa, sest «tal on valus».

Peeter Tulviste tööd veenavad, et originaalsete ideede korral pole nii oluline, kus need avaldamist on leidnud. Enamik kirjutisi, mis P. Tulviste on avaldanud Tartu Ülikooli toimetistes või siis endise Nõukogude Liidu psühholoogiaajakirjades, on tõlgitud või trükitud uuesti kas Ameerikas või mujal maailmas. Viimaste aastate publikatsioonid maailma juhtivate psühholoogiaajakirjades (näiteks hiljutine artikkel ajakirjas «Developmental Psychology») tõestavad vaid, et juubilar ei ole maailma psühholoogias statisti rollis, vaid on üks selle kujundajaid. Seda kinnitavad sadadesse küündivad tsiteeringud *Social Sciences Citation Index*'is indekseeritud ajakirjades, mis teevad Peeter Tulvistest ühe kõige tsiteerituma sotsiaalteadlase. Seda, et Peeter Tulviste on, mida maailmale ütelda, mõistsid Clarki ja Hamburgi ülikool, kus ta on töötanud külalisprofessorina.

Muutused Eesti ühiskonnas tegid raamatuid ja kabinetivaikust nautivast professorist teaduse administraatori ja ava-

Peeter Tulviste, Rector of the University of Tartu, was 50 years old on 28 October 1995. This is not a special age against the background of the history of Estonian psychology: two great Estonian psychologists Konstantin Ramul and Teodor Künnapas received their doctor's degree only at the threshold of their sixties.

Actually a man who graduated from the secondary school in Estonia in 1964 and was eager to study psychology had no other chance but go to Russia. This choice was not bad at all. Psychology was just emerging in the empire. When Peeter Tulviste started his studies at the University of Moscow there were numerous outstanding psychologists such as Leontev, Luria, Sokolov, Zeigarnik and others there. Prof. Luria, whose neuropsychological studies had brought him worldwide fame, was probably the most splendid personality among them. Because of circumstances he inclined to naturalistic psychology. His earlier inte-

liku elu tegelase. 1991. aastal sai Peeter Tulvistest filosoofiateaduskonna dekaan ja vaid aasta pärast seda Tartu Ülikooli prorektor. Selle arengutee loogiliseks jätkuks oli 1994. aastal Peeter Tulviste valimine ülikooli rektoriks ning seejärel akadeemikuks ja Teaduste Akadeemia asepresidendiks. Viimase paari aasta muutused Eesti akadeemilises elus ja eriti Tartu Ülikoolis seostuvad Peeter Tulviste nimega.

On käibefraas, et teadus on kultuuri osa, mis tegelikult ei pruugi midagi tähendada. Peeter Tulvistes on teadus ja kultuur omavahel kokku saanud, mitte ainult uurimisteema, vaid tema isikliku harituse tõttu. Tasuks meelde tuletada, et P. Tulviste on tõlkinud eesti keelde väärtkirjandust ja näiteks tema Robert Musili eestindus on üks nauditavamatest. Lisaks kõrgkultuuri vahendamisele on Peeter Tulviste teda tundvatele inimestele olnud osake olmekultuurist: vastupandamatult meeldiv vestluskaaslane lõputu hulga lugudega, mida kaasvestlejale võib jutustada.

rests in cultural causes of human psychology had been closely connected with the ideas of his intellectual mentor Vygotsky. Communal and illiterate Central Asia offered alluring opportunities to verify these ideas. In 1931 an expedition under his leadership was sent there. The materials of this exploring expedition had to wait over 30 years before they were allowed to be published in 1974. The study of this forcedly half-finished theme was continued by Peeter Tulviste. The results are known to the Estonian reader primarily through a book by Peeter Tulviste *Mõtlemise muutumisest ajaloos (On the Changing of Thinking in History)*. Valgus, Tallinn, 1984). The most colourful pages of the above-mentioned edition are those describing the exploring expedition to Uzbeks in Central Asia and Nghanassans in the Taimyr Peninsula. These expeditions formed a base to his doctor's dissertation that he defended at the University of Moscow in 1987. The dissertation was published in

Tallinn by the publishing house Valgus. The results went to worldwide circulation through the English translation of his monograph (Tulviste, P. *Cultural-Historical Development of Verbal Thinking: A Psychological Study*. Nova Science, Commack, N. Y., 1991).

The main principle of the theory developed by Tulviste states that human thinking has changed in the course of time and it will change in the future if culture and human activities in it change. The peculiarities of thinking, and not only thinking, can be interpreted through the history of civilization whence the intellect borrows its means. The intellectual connection of this approach with the cultural theory of Yuri Lotman and Tartu School of Semiotics is quite obvious. Experimental approach has always been one of the characteristic features of psychology at the University of Tartu. Emil Kraepelin, the creator of modern psychiatry, brought experimental spirit to Tartu and from here it has penetrated into the spheres which have so far avoided experimental approaches. A fine example is the research of animism by Peeter Tulviste. It is often wondered why children regard several things as living which adults believe to be inanimate. Tulviste showed through an elegant study that children's animism entirely stems from adults' speech who teach them "not to beat a tree because it feels pain".

Peeter Tulviste's scientific works are a good example that in case of original ideas the place where they have been generated is not so important. Most of his works, which he published either in Tartu University Press or psychological journals of the former USSR, have been translated or reprinted either in the USA or somewhere else. The publications of the latest years in the leading psycholo-

gical journals of the world (e.g. a recent article in *The Developmental Psychology*) confirm that he is not an unknown name but one of those who mould the world psychology. Hundreds of quotations in journals of *Social Sciences Citation Index* show that he is one of the most often quoted social scientists in the world. The fact that Peeter Tulviste has something to say to the world was realized by Clark and Hamburg universities where he has worked as a visiting professor.

Changes in the Estonian society turned him from a professor enjoying books and the silence of his study into an administrator of science and a public figure. In 1991 he became the Dean of the Faculty of Philosophy and only a year later the Vice-Rector of the University of Tartu. His election to the post of the Rector of the University of Tartu in 1994 was logically the next step. Thereupon he became an Academician and a Vice-President of the Estonian Academy of Sciences. The changes of the last few years in the academic life of Estonia and especially at the University of Tartu are linked with the name of Peeter Tulvisté.

There is a saying that science is the part of culture which necessarily does not have any meaning. Science and culture have got together in Peeter Tulviste's person not due to his field of research but his personal erudition. It is worth reminding that Tulviste has translated valuable literature into Estonian, e.g. his translation of Robert Musil is most enjoyable. In addition to his role of a mediator of high culture Peeter Tulviste has been a part of living culture to those who know him: an irresistibly charming companion with an endless number of stories.

Jaak AAVIKSOO